

Forum-onderzoek

De Forum Nieuwjaarsenquête werd gehouden tussen 14 december 2007 en 2 januari 2008 via internet. Aan het onderzoek werd deelgenomen door 404 (merendeels) bedrijfsdirecteuren die lid zijn van de vijf regionale verenigingen die bij VNO-NCW zijn aangesloten. Zij responderden op een e-mailbericht dat in totaal ruim 7.000 ondernemers ontvingen.

De Forum-redactie stelde 20 vragen over de stand van de conjunctuur, over maatschappelijke thema's en over het beleid van het huidige kabinet. Daarnaast werd ondernemers gevraagd het presteren van individuele ministers te beoordelen.

De gemiddelde leeftijd van de deelnemers is vijftig jaar (de jongste is 24, de oudste 74 jaar); ze geven leiding aan ondernemingen met een gemiddelde omvang van 383 personen (de kleinste is een éénmansbedrijf, de grootste heeft ruim 7.000 man personeel).

Ondernemers geven kabinet onvoldoende

Ondernemers zijn ontevreden over het vierde kabinet-Balkenende. Het kabinet krijgt een 5,4 als rapportcijfer. Wat wekt de meeste ergernis? De belastingmaatregelen, de groeiende files, het schrappen van de versoepeling van de ontslagregels en de algemene besluiteloosheid. Van de ministersploeg is Ernst Hirsch Ballin (Justitie) nog het meest populair.

Welk onderdeel van het kabinetsbeleid spreekt u het meest aan, vroeg *Forum* in de Nieuwjaarsenquête. Eén op de drie ondervraagde ondernemers wist bij die vraag even niets te melden. "Welk onderdeel me het meest aanspreekt? Het reces! Met de huidige besluiteloosheid maakt dat namelijk geen enkel verschil." Of, zoals een ander zegt: "Men zwabbert en komt niet tot besluiten." Of: "Helaas maakt dit kabi-

net nog minder keuzes dan alle kabinetten ervoor."

"Ik heb het idee dat het kabinet voor elke beslissing via de media teruggaat naar de kiezers", zegt een 36-jarige directeur van een bedrijf met 100 man personeel, die anderhalf jaar geleden nog op het CDA stemde. "Dat lijkt mij niet nodig. 'Afrekenen' doen we achteraf."

Wie toch iets positiefs noemt, komt bijvoorbeeld met de pogingen van verkeersminister Camiel Eurlings om een begin te maken met de oplossing van het fileprobleem. En soms brengt een ondernemer naar voren dat dit kabinet nu toch werk lijkt te maken van verbetering van het onderwijs. In beide gevallen gaat het overigens om nog geen 10 procent van de ondervraagden.

Een enkeling prijst het kabinet voor de aandacht voor waarden en normen en voor de integratie van allochtonen, voor "sociale cohesie" en voor maatschappelijke vraagstukken in het algemeen. En dan zijn sommige ondernemers blij dat het kabinet in elk geval de structurele hervormingen van de vorige ministersploeg (bijvoorbeeld de verlaging van de vennootschapsbelasting) niet ongedaan heeft gemaakt.

Kleurloos

Het zijn echter allemaal maar kleine aantallen. "Over de hele linie is het kleurloos en weinig ondernemend", zegt een 47-jarige directeur van een onderneming met meer ►

dan duizend werknemers. “Het beleid is vooral op de winkel passen. Men belast burgers en bedrijven onnodig. Dat remt de innovatie en werkt belemmerend”, aldus een twintig jaar oudere collega.

Slechts 25 procent van de ondernemers is ‘enigszins tevreden’ of ‘zeer tevreden’ over het kabinetsbeleid, 58 procent is ‘enigszins ontevreden’ of ‘zeer ontevreden’. De rest (17 procent) heeft geen uitgesproken mening. Gemiddeld krijgt het vierde kabinet-Balkenende een 5,4 als rapportcijfer.

Bij vvd-aanhangers (dat wil zeggen: ondernemers die in 2006 op deze partij hebben gestemd) is de afkeer van het huidige kabinet nog wat groter: 71 procent is er niet tevreden over (slechts 12 procent is wél tevreden). Van de vvd-stemmers krijgt het kabinet gemiddeld een 4,9 als rapportcijfer. cda’ers zijn iets positiever. Van deze groep is 44 procent tevreden over het kabinet en 39 procent ontevreden. Ze geven het kabinet gemiddeld een 6,0.

Voorals de ministers van PvdA-huize scoren slecht bij ondernemend Nederland, zo blijkt als ondernemers gevraagd wordt elke minister een rapportcijfer toe te kennen voor hun individuele prestaties.

De top-vijf bestaat uitsluitend uit cda-bewindslieden: Hirsch Ballin, Balkenende, Donner, Verhagen en Eurlings. Van de onderste vijf zijn er vier lid van de PvdA en één van de Christenunie. Wouter Bos is hekkensluiter op de populariteitsladder.

Betutteling

Waarom ergert ondernemend Nederland zich precies? *Forum* stelde het aan de orde in de vorm van een open vraag: welk onderdeel van het kabinetsbeleid spreekt u het minst aan? De antwoorden wezen vooral in de richting van het financiële en fiscale beleid, waarvoor minister van Financiën en PvdA-leider Wouter Bos als eerste verantwoordelijk is. “Het is een continue reeks van belastingverhogingen onder het mom van het milieu”, zegt de 46-jarige directeur van een bedrijf met ruim twintig werknemers. “Het is allemaal betutteling en het aftoppen van inkomsten met name bij ouderen die nu niet meer kunnen bijverdienen”, zegt een ander. En weer een andere ondernemer zegt zich te ergeren aan de “heksenjacht op grootverdieners in het bedrijfsleven”. Let maar op, zegt één van zijn collega’s: “De vvd mag straks weer puinruimen.”

“Nederland omarmt de middelmaat. Het resultaat zien we dagelijks. Uitblinkers worden gestraft en niemand mag méér zijn dan een ander, want dit zou niet sociaal zijn. Steeds meer talent verdwijnt hierdoor naar plaatsen waar het wel gewaardeerd wordt, vaak in het buitenland. Nederland blijft zitten met het brandhout; zéér frustrerend.”

Na het financiële en fiscale beleid eindigen drie thema’s op de gedeelde tweede plaats op de lijst met spontaan genoemde grootste ergernissen: het beleid op het gebied van files en infrastructuur, de algemene besluiteloosheid van dit kabinet (“Het is pappen en nathouden bij alle dossiers die om hervorming vragen”) én het gedraai rond de beloofde herziening van het ontslagrecht.

Nogal wat ondernemers zeggen zich bovendien te ergeren aan de betutteling van burgers door dit kabinet, iets wat ze soms omschrijven als het “conservatieve gedoe van de Christenunie” of als de “burgertruttenmentaliteit” van deze ministersploeg.

Forum vroeg tenslotte ten aanzien van acht concrete beleids-terreinen (begroting, files, onderwijs, aanpak bureaucratie, fiscaal beleid, milieubeleid, aanpak criminaliteit en integratie) de mening van ondernemers over het kabinetsbeleid. Kunt u aangeven in welke mate u tevreden of ontevreden bent over deze onderdelen van het beleid?

Alleen voor milieubeleid en de aanpak van de criminaliteit houden degenen die tevreden zijn en zij die ontevreden zijn elkaar min of meer in evenwicht, voor het overige overheerst de ontevredenheid. De aanpak van bureaucratie en van de files (of juist het ontbreken daarvan) scoren het hoogst op de ladder van ontevredenheid (zie ‘Bent u tevreden of ontevreden?’). ▶

Bent u tevreden of ontevreden?

De ondernemers werd gevraagd in welke mate ze tevreden of ontevreden zijn over acht onderdelen van het kabinetsbeleid.

	Ontevreden	Tevreden	Saldo
1. Bureaucratie/regels	83 %	7 %	76 %
2. Files	78 %	13 %	65 %
3. Fiscaal beleid	58 %	18 %	40 %
4. Onderwijs	56 %	28 %	28 %
5. Begrotingsbeleid	48 %	29 %	19 %
6. Integratiebeleid	43 %	26 %	17 %
7. Milieubeleid	35 %	32 %	3 %
8. Criminaliteit	35 %	34 %	1 %

Waarop stemmen ondernemers?

De politieke voorkeur van ondernemers ligt nog altijd vooral bij de VVD. In 2006, bij de laatste Tweede-Kamerverkiezingen heeft 50 procent van de ondervraagden op de VVD gestemd, 28 procent op het CDA en 9 procent op de PvdA.

Als er nu verkiezingen gehouden zouden worden, zou de aanhang van alle drie de grote partijen teruglopen. De VVD van 50 naar 39 procent, het CDA van 28 naar 22 procent en de PvdA van 9 naar 5 procent. Trots op Nederland van Rita Verdonk krijgt 8 procent van de stemmen, Geert Wilders 2 procent. Opmerkelijk is de mogelijke

terugkeer van D66 in de ondernemersvoorkeur: van 3 procent in 2006 naar 7 procent nu.

Waar gaan de stemmen van VVD en CDA naar toe? Eén op de tien ondernemers die in 2006 op de VVD stemden zou nu op Rita Verdonk stemmen, terwijl één op de twintig VVD'ers zou overstappen naar het CDA. Van de CDA-stemmers zou één op de acht overstappen naar de VVD en één op de twintig naar Verdonk.

Overigens zegt 11 procent nog niet te weten op welke partij men nu zou gaan stemmen.

Rapportcijfers voor 16 ministers

Hoe beoordeelt u de individuele prestaties van de verschillende bewindslieden in het kabinet, luidde de vraag. In onderstaande tabel telkens het gemiddelde van alle ondervraagde ondernemers, gevolgd door dat van respectievelijk degenen die bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 2006 op de VVD stemden en de CDA-stemmers.

	Allen	VVD	CDA		Allen	VVD	CDA
	6,4	6,2	6,7		5,8	5,6	6,1
1 Ernst Hirsch Ballin (Justitie)				9 Ab Klink (Volksgezondheid, Welzijn en Sport)			
	6,3	6,1	6,9		5,7	5,5	5,9
2 Jan Peter Balkenende (Algemene Zaken)				10 Jacqueline Cramer (VROM)			
	6,2	6,1	6,4		5,7	5,6	6,0
3 Piet Hein Donner (Sociale Zaken en Werkgelegenheid)				11 Maria van der Hoeven (Economische Zaken)			
	6,2	6,2	6,5		5,7	5,5	5,9
4 Maxime Verhagen (Buitenlandse Zaken)				12 Guusje ter Horst (Binnenlandse Zaken)			
	6,1	6,0	6,5		5,7	5,4	5,9
5 Camiel Eurlings (Verkeer en Waterstaat)				13 Bert Koenders (Ontwikkelingssamenwerking)			
	6,0	5,9	6,2		5,7	5,4	6,1
6 Eimert van Middelkoop (Defensie)				14 André Rouvoet (Jeugd en Gezin)			
	6,0	5,9	6,1		5,5	5,1	5,7
7 Gerda Verburg (Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit)				15 Ella Vogelaar (Wonen, Wijken en Integratie)			
	5,9	5,7	6,2		5,3	4,8	5,6
8 Ronald Plasterk (Onderwijs)				16 Wouter Bos (Financiën)			

Meer nog dan twee jaar geleden maken ondernemers zich zorgen over de kwaliteit van het onderwijs. Jeugdwerkloosheid is minder een probleem geworden, gebrek aan bètatalent wordt juist meer als een groot sociaal issue gezien.

Slecht onderwijs blijft grootste sociale probleem

Net als twee jaar geleden hield *Forum* ondernemers dertig maatschappelijke issues voor. We vroegen aan te geven in hoeverre ze deze kwesties als een min of meer belangrijk probleem ervaren. Bij de keuze voor deze dertig thema's is geprobeerd een zo breed mogelijk spectrum te presenteren van problemen met een nadrukkelijk *sociale* dimensie. Naar typische 'ondernemersonderwerpen' als het ontslagrecht, de hoge regeldruk en de fiscale plannen van het huidige kabinet is in dit deel van de enquête dus bewust niet gevraagd.

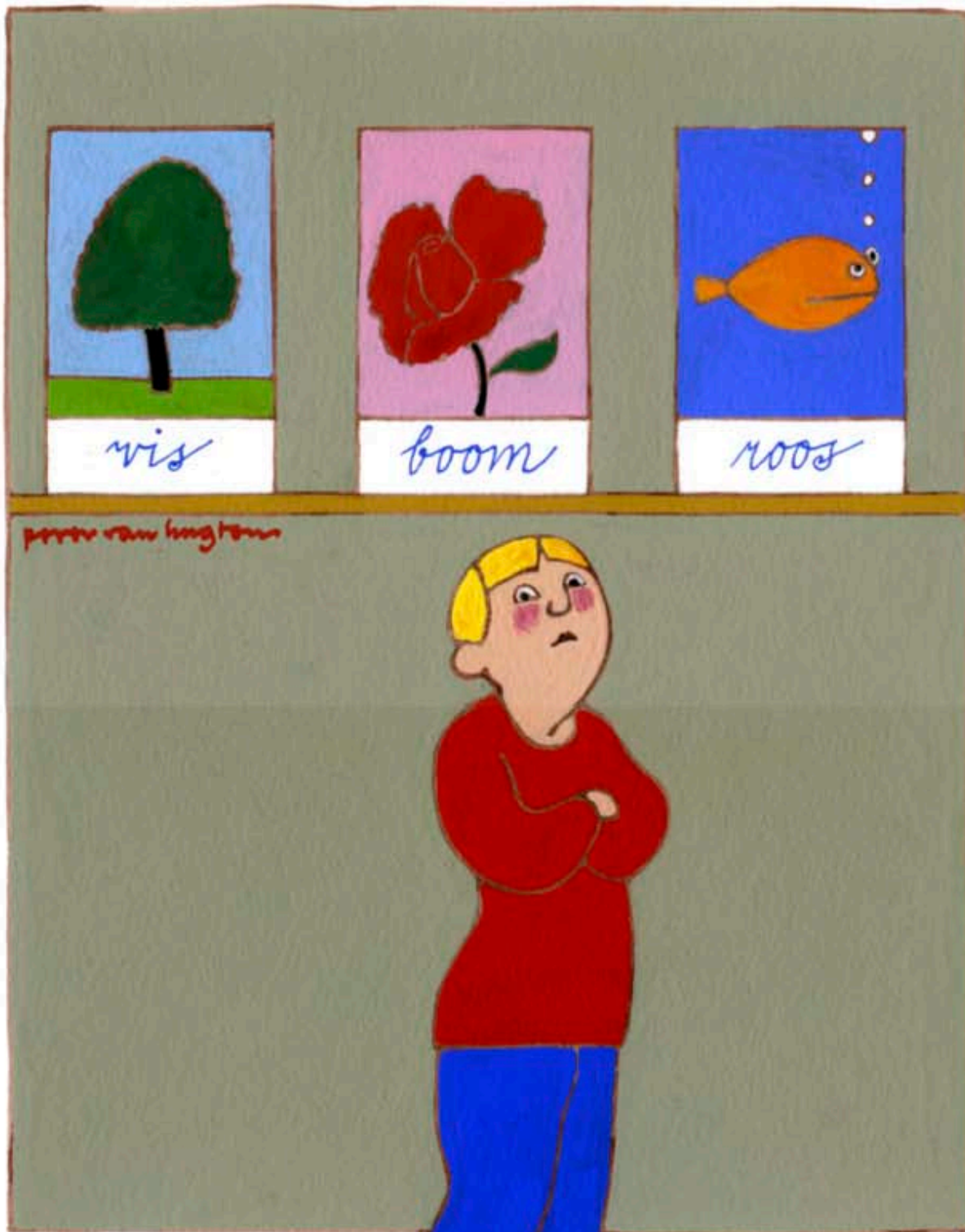
Uit de tabel blijkt dat grote verschuivingen zich sinds eind 2005 niet hebben voorgedaan. Alle zaken die samenhangen met onderwijs (schooluitval, onderwijsniveau, gebrek aan bètatalent, gebrek aan vakmanschap) moeten volgens ondernemers met de grootste voorrang behandeld worden.

Verschuivingen in de top van de urgentieladder zijn waarschijnlijk eenvoudig te verklaren. Zo is de jeugdwerkloosheid gezakt van plaats 1 naar plaats 9, ongetwijfeld als gevolg van het verder aantrekken van de conjunctuur, en is het ge-

Wat zijn de belangrijkste maatschappelijke problemen?

Het percentage geeft telkens het aandeel aan van de ondervraagde ondernemers dat dit thema "heel belangrijk" of "belangrijk" vindt. Tussen haakjes steeds de positie die dit thema twee jaar geleden op de ranglijst innam.

1. (2) ▲ Uitval in het vmbo	93 %	16. (14) ▼ Gebrekkige omgangsvormen	67 %
2. (3) ▲ Niveau onderwijs	91 %	17. (19) ▲ Weinig waardering voor uitblinkers	66 %
3. (10) ▲ Gebrek aan beta-talent	89 %	18. (15) ▼ Kwaliteit publieke dienstverlening	66 %
4. (5) ▲ Gebrek aan vakmanschap	86 %	19. (18) ▼ Kloof tussen politiek en burger	60 %
5. (4) ▼ Gebrek aan innovatie	84 %	20. (21) ▲ Gebrek aan stageplaatsen	56 %
6. (6) Criminaliteit en agressie	82 %	21. (20) ▼ Maatschappelijke tweedeling	52 %
7. (7) Intolerantie	78 %	22. (23) ▲ Klaagcultuur	51 %
8. (13) ▲ Gebrek aan politiek leiderschap	78 %	23. (22) ▼ Doorgesloten individualisering	49 %
9. (1) ▼ Hoge jeugdwerkloosheid	77 %	24. (24) Te veel verlof en vrije tijd	44 %
10. (16) ▲ Zorg voor ouderen	76 %	25. (30) ▲ Lage arbeidsparticipatie van vrouwen	41 %
11. (8) ▼ Spanningen tussen allochtonen en autochtonen	76 %	26. (26) Lage arbeidsparticipatie van ouderen	40 %
12. (9) ▼ Gebrek aan arbeidsethos	73 %	27. (28) ▲ Toegankelijkheid kinderopvang	38 %
13. (11) ▼ Hoge kosten verzuim	73 %	28. (27) ▼ Lage arbeidsproductiviteit ouderen	37 %
14. (17) ▲ Kwaliteit milieu	70 %	29. (29) Terreurdreiging	35 %
15. (12) ▼ Gebrekkige integratie van allochtonen	69 %	30. (25) ▼ Discriminatie op de arbeidsmarkt	34 %

brek aan bètatalent gestegen van plaats 10 naar plaats 3. Dat laatste is vermoedelijk een logisch gevolg van het ook door ondernemers steeds meer ervaren tekort aan personeel (zie het artikel 'Personeelstekort bedreigt groei'.

Andere maatschappelijke issues die de laatste twee jaar op de urgentieladder zijn geklommen zijn: zorg voor ouderen (van 16 naar 10) en gebrek aan politiek leiderschap (van 13 naar 8). Een verklaring voor dat laatste is ongetwijfeld te vinden in het politieke deel van deze enquête (zie 'Ondernemers geven kabinet onvoldoende').

Wat een ondernemer beschouwt als een maatschappelijk

probleem, is een beetje afhankelijk van politieke voorkeur. Omdat ondernemers bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 2006 vooral op de VVD (50 procent) en het CDA (28 procent) hebben gestemd, zijn deze twee groepen nader geanalyseerd. VVD-stemmers blijken meer dan gemiddeld te tillen aan thema's als gebrek aan innovatie, gebrek aan politiek leiderschap, gebrek aan arbeidsethos, ge-

brek aan waardering voor uitblinkers en onvoldoende kwaliteit van de publieke dienstverlening. CDA-stemmers scoren vooral bovengemiddeld op thema's als milieu, integratie van allochtonen en doorgeschoten individualisering. ►

Personeelstekort bedreigt groei

Tekort aan personeel is volgens ondernemers de grootste bedreiging voor de ontwikkeling van het eigen bedrijf. Ondanks de personeelstekorten maakt een meerderheid van de ondernemers géén gebruik van het Centrum voor Werk en Inkomen (cwi) bij het zoeken naar nieuw personeel.

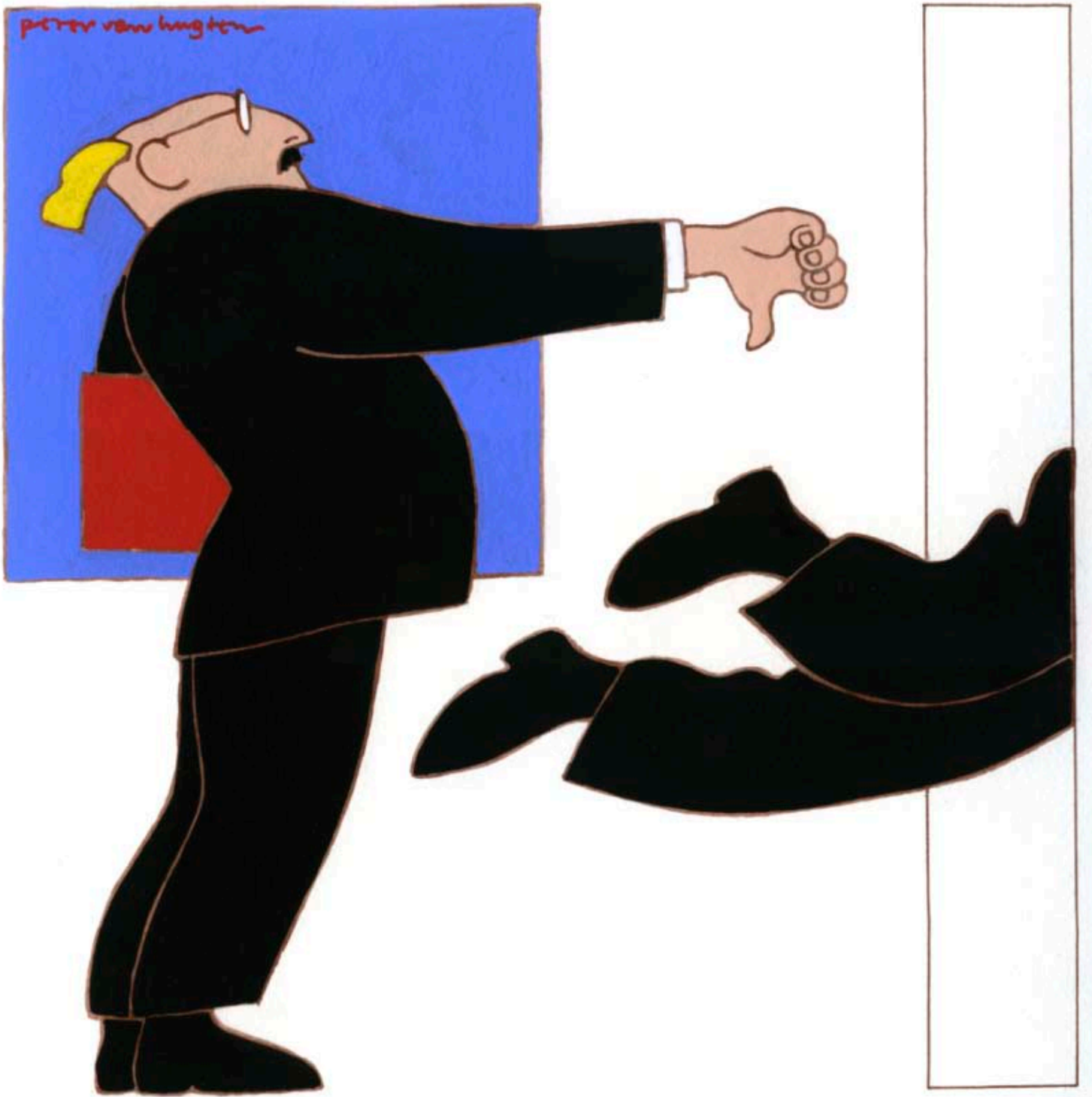
Van de ondervraagde bedrijfsdirecteuren zegt 57 procent nooit gebruik te maken van het cwi, het vroegere arbeidsbureau, als wervingskanaal. Ongeveer 43 procent maakt wel gebruik van het cwi; driekwart van deze groep stelt inschakeling van het cwi overigens afhankelijk van het functie-niveau van de gevraagde arbeidskracht.

Degenen die géén gebruik maken van het cwi zeggen in meerderheid (ongeveer tweederde) dat andere methoden van personeelswerving (adverteren, eigen netwerk, recruitment en dergelijke) effectiever zijn. Ongeveer eenderde van degenen die het cwi links laten liggen, zegt dat deze instelling nooit geschikte kandidaten in het bestand heeft. In hun oordeel over de bruikbaarheid van het cwi verschillen directeuren van grote bedrijven en directeuren van kleinere bedrijven nauwelijks van mening.

Over de ontwikkeling van de eigen onderneming in 2008 zijn de ondervraagde ondernemers nog behoorlijk optimistisch: 69 procent verwacht een toename van de winstgevendheid en 63 procent ziet ook de werkgelegenheid toenemen. Een groei van de investeringen verwacht 61 procent. Ook hier zijn er geen opvallende verschillen tussen klein en groot.

De grootste bedreiging voor de ontwikkeling van het bedrijf is personeelstekort. Op een open vraag in de enquête wordt deze remmende factor maar liefst drie keer zoveel genoemd als de tweede mogelijk remmende factor: de vele, ingewikkelde overheidsregels en vier keer zoveel als de nummers 3 en 4: de toenemende inflatie van lonen en prijzen en het overheidsbeleid in het algemeen. Het fileprobleem en de Amerikaanse kredietcrisis worden pas daarna genoemd als belangrijke factoren die de groei van de eigen onderneming kunnen remmen.

Niet alleen over het eigen bedrijf, maar ook over de groei van de totale Nederlandse economie in 2008 zijn ondernemers nog behoorlijk optimistisch: 69 procent voorziet zelfs een wat hogere groei. De krapte op de arbeidsmarkt is volgens ondernemers ook de grootste bedreiging voor de nationale economie. Factoren als de internationale kredietcrisis, het beursklimaat en het optreden van het huidige kabinet zijn echter volgens ondernemers bijna even grote bedreigingen voor onze nationale groei. ■

Wat gebeurt er in 2008 met uw bedrijf?

Winstgevendheid

Toename	69 %
Gelijk	21 %
Afname	11 %

Werkgelegenheid

Toename	63 %
Gelijk	29 %
Afname	8 %

Investeringen

Toename	61 %
Gelijk	31 %
Afname	13 %